

Metody numeryczne

Wrocław, 27 stycznia 2022

1. Iteracyjne rozwiązywanie równań nieliniowych

1.1. Metoda bisekcji

1.1.1. Zasada kontrakcji Banacha

Definicja 1.1 (Odwzorowanie zwężające). *Niech (X, ρ) będzie przestrzenią metryczną. Mówimy, że odwzorowanie $\Phi : X \rightarrow X$ jest zwężające, jeśli istnieje stała $k \in (0; 1)$ taka, że dla dowolnych $x, y \in X$ zachodzi nierówność $\rho(\Phi(x), \Phi(y)) \leq k\rho(x, y)$.*

Definicja 1.2 (Zasada kontrakcji Banacha). *Niech (X, ρ) będzie przestrzenią metryczną zupełną i niech $\Phi : X \rightarrow X$ będzie kontrakcją. Wtedy:*

1. *Odwzorowanie Φ jest ciągłe.*
2. *Odwzorowanie Φ ma dokładnie jeden punkt stały $x^* \in X$, $x^* = \Phi(x^*)$.*
3. *Ciąg iteracji $x_{n+1} = \Phi(x_n)$, dla każdego $x_0 \in X$, jest zbieżny do x^* , gdy $n \rightarrow \infty$.*

1.1.2. Twierdzenie Darboux

Twierdzenie 1.1 (Darboux). *Niech $f : [a, b] \rightarrow \mathbb{R}$ będzie funkcją ciągłą. Jeśli $f(a)f(b) < 0$, to istnieje taki punkt $c \in (a, b)$, dla którego $f(c) = 0$.*

1.1.3. Algorytm

1. Przyjmujemy $a_0 = a, b_0 = b, c_n = \frac{a_n + b_n}{2}, n \geq 0$.
2. Wyznaczamy wartości $f(a_n)$ i $f(c_n)$.
Jeśli $f(a_n)f(c_n) > 0$ to przyjmujemy $a_{n+1} = c_n$ i $b_{n+1} = b_n$.
Jeśli $f(a_n)f(c_n) < 0$ to przyjmujemy $a_{n+1} = a_n$ i $b_{n+1} = c_n$.

Jako warunek zakończenia algorytmu możemy przyjąć jedno z kryteriów: $|b_n - a_n| < \delta$ lub $|f(c_n)| < \varepsilon$, gdzie $\delta > 0$ i $\varepsilon > 0$ są ustalonymi na początku wielkościami zapewniającymi oczekiwaną dokładność aproksymacji.

1.1.4. Twierdzenie o zbieżności

Twierdzenie 1.2 (o zbieżności metody bisekcji). *Niech $[a_0, b_0], [a_1, b_1], \dots, [a_n, b_n]$ będzie ciągiem przedziałów skonstruowanych przy pomocy metody bisekcji. Wówczas ciągi $\{a_n\}$ i $\{b_n\}$ są zbieżne i*

$$\lim_{n \rightarrow \infty} a_n = \lim_{n \rightarrow \infty} b_n = x^*,$$

gdzie $f(x^*) = 0$. Jeśli $c_n = \frac{a_n + b_n}{2}$, to $x^* = \lim_{n \rightarrow \infty} c_n$ oraz

$$|c_n - x^*| \leq \frac{1}{2^{n+1}}(b_0 - a_0).$$

1.2. Metoda Newtona

1.2.1. Algorytm

Aby skonstruować metodę Newtona, rozważmy rozwinięcie Taylora funkcji $f(x)$ w otoczeniu punktu x_n ,

$$f(x) = f(x_n) + f'(x_n)(x - x_n) + O((x - x_n)^2).$$

Przyjmując $x = x_{n+1}$ otrzymujemy przybliżenie:

$$\begin{aligned} f(x_{n+1}) &\approx f(x_n) + f'(x_n)(x_{n+1} - x_n), \\ x_{n+1} &\approx x_n - \frac{f(x_n)}{f'(x_n)}, \end{aligned}$$

dla $n \geq 0$, gdzie x_0 jest zadany punktem początkowym.

Jako warunek zakończenia algorytmu możemy przyjąć jedno z kryteriów: $|x_{n+1} - x_n| < \delta$ lub $|f(x_{n+1})| < \varepsilon$, gdzie $\delta > 0$ i $\varepsilon > 0$ są ustalonymi na początku wielkościami zapewniającymi oczekiwaną dokładność aproksymacji.

Metoda ta nie zawsze jest zbieżna (**zbieżność lokalna**).

1.2.2. Twierdzenie o lokalnej zbieżności

Twierdzenie 1.3 (o lokalnej zbieżności metody Newtona). *Zakładamy, że $f \in C^2([a, b])$ oraz $f(x^*) = 0$ i $f'(x^*) \neq 0$ (x^* jest pierwiastkiem jednokrotnym). Wtedy istnieje otoczenie punktu x^* i stała $C > 0$ takie, że jeśli x_0 należy do otoczenia x^* , to ciąg konstruowanych przez metodę Newtona przybliżeń $\{x_n\}$ spełnia nierówność*

$$|x_{n+1} - x^*| \leq C|x_n - x^*|^2$$

oraz $\lim_{n \rightarrow \infty} x_n = x^*$.

Uwaga Niech x^* będzie podwójnym zerem funkcji f , tzn. $f(x^*) = f'(x^*) = 0$ i $f''(x^*) \neq 0$. Jeśli $f''(x)$ jest ciągła, to metoda Newtona jest zbieżna linioowo.

1.3. Metoda siecznych

Zakładamy, że $f \in C^2([a, b])$ oraz $f(x^*) = 0$ i $f'(x^*) \neq 0$ (x^* jest pierwiastkiem jednokrotnym). W konstrukcji metody siecznych korzystamy z przybliżenia pochodnej funkcji f w punkcie x_n ilorazem różnicowym, tzn.,

$$\begin{aligned} f'(x_n) &= \frac{f(x_n) - f(x_{n-1})}{x_n - x_{n-1}}, \\ x_{n+1} &\approx x_n - \frac{f(x_n)}{f'(x_n)} \approx x_n - \frac{f(x_n)}{\frac{f(x_n) - f(x_{n-1})}{x_n - x_{n-1}}}, \end{aligned}$$

dla $n \geq 1$, gdzie x_0 i x_1 są zadanymi punktami początkowymi.

Jako warunek zakończenia algorytmu możemy przyjąć jedno z kryteriów: $|b_n - a_n| < \delta$ lub $|f(c_n)| < \varepsilon$, gdzie $\delta > 0$ i $\varepsilon > 0$ są ustalonymi na początku wielkościami zapewniającymi oczekiwaną dokładność aproksymacji.

1.3.1. Twierdzenie o lokalnej zbieżności

Twierdzenie 1.4 (o lokalnej zbieżności metody siecznych). *Niech $f \in C^2([a, b])$ oraz $f(x^*) = 0$ i $f'(x^*) \neq 0$ (x^* jest pierwiastkiem jednokrotnym). Wtedy istnieje otoczenie U punktu x^* i stała K takie, że jeśli przybliżenia początkowe $x_0, x_1 \in U$, to ciąg $\{x_n\}$ skonstruowany za pomocą metody siecznych spełnia nierówność*

$$|x_{n+1} - x^*| \leq K|x_n - x^*|^{\frac{1+\sqrt{5}}{2}}$$

oraz $\lim_{n \rightarrow \infty} x_n = x^*$.

2. Interpolacja za pomocą wielomianów i funkcji sklepanych

2.1. Powiązane twierdzenia

2.1.1. Twierdzenie o istnieniu i jednoznaczności wielomianu interpolacyjnego

Twierdzenie 2.1 (o istnieniu i jednoznaczności wielomianu interpolacyjnego). *Niech dany będzie zbiór $n+1$ punktów $(x_0, y_0), (x_1, y_1), \dots, (x_n, y_n) \in \mathbb{R}^2$. Wówczas istnieje dokładnie jeden wielomian $p_n(x)$ stopnia n , taki że $p_n(x_i) = y_i$ dla $i = 0, \dots, n$.*

2.1.2. Twierdzenie Rolle'a

Twierdzenie 2.2 (Rolle'a). *Niech $f \in C([a, b])$ oraz $f \in C^1((a, b))$. Wówczas jeśli $f(a) = f(b)$, to istnieje taki punkt $c \in (a, b)$, że $f'(c) = 0$.*

2.1.3. Twierdzenie o błędzie interpolacji

Twierdzenie 2.3. *Niech $f \in C^{n+1}([a, b])$ i niech $p_n(x)$ będzie wielomianem interpolacyjnym stopnia n -tego spełniającym warunki interpolacji w węzłach $a \leq x_0 < x_1 < \dots < x_n \leq b$. Wtedy istnieje $\xi_x \in (a, b)$ taki, że*

$$f(x) - p_n(x) = \frac{1}{(n+1)!} f^{(n+1)}(\xi_x) \prod_{i=0}^n (x - x_i).$$

2.2. Interpolacja wielomianami Vandermonde'a

Rozważmy wielomian interpolacyjny w postaci naturalnej

$$p_n(x) = a_0 + a_1x + a_2x^2 + \dots + a_nx^n,$$

spełniający warunki interpolacji $p_n(x_i) = y_i$ dla $i = 0, 1, \dots, n$. Wówczas wyznaczenie $n+1$ współczynników $a_0, a_1, \dots, a_n$ polega na rozwiązaniu układu równań

$$\begin{bmatrix} 1 & x_0 & x_0^2 & \dots & x_0^n \\ 1 & x_1 & x_1^2 & \dots & x_1^n \\ \vdots & \vdots & \vdots & \ddots & \vdots \\ 1 & x_n & x_n^2 & \dots & x_n^n \end{bmatrix} \begin{bmatrix} a_0 \\ a_1 \\ \vdots \\ a_n \end{bmatrix} = \begin{bmatrix} y_0 \\ y_1 \\ \vdots \\ y_n \end{bmatrix}.$$

Macierz powyższego układu nazywa się macierzą Vandermonde'a.

2.3. Interpolacja wielomianami Lagrange’a

Wielomian interpolacyjny Lagrange’a ma postać

$$p_n(x) = \sum_{i=0}^n y_i l_i(x),$$

gdzie wielomiany $l_i(x)$ są dane wzorem

$$l_i = \prod_{j=0, j \neq i}^n \frac{x - x_j}{x_i - x_j}.$$

2.4. Wzór interpolacyjny Newtona

2.4.1. Wzór interpolacyjny

Wielomian interpolacyjny Newtona ma postać

$$p_n(x) = \sum_{j=0}^n f[x_0, x_1, \dots, x_j] q_j(x),$$

gdzie $q_0(x) \equiv 1$, $q_j(x) = \prod_{i=0}^{j-1} (x - x_i)$ dla $j = 1, \dots, n$. Natomiast $f[x_0, x_1, \dots, x_j]$ to iloraz różnicowy zdefiniowany następująco

Definicja 2.1 (Iloraz różnicowy).

$$\begin{aligned} f[x_i] &:= y_i \\ f[x_i, x_{i+1}, \dots, x_{i+j}] &:= \frac{f[x_{i+1}, \dots, x_{i+j}] - f[x_i, x_{i+1}, \dots, x_{i+j-1}]}{x_{i+j} - x_i}. \end{aligned}$$

2.4.2. Tablica trójkątna

Przykładowo dla wielomianu 3-go stopnia tablica trójkątna ilorazów różnicowych ma postać

$$\begin{array}{cccccc} x_0 & f[x_0] & f[x_0, x_1] & f[x_0, x_1, x_2] & f[x_0, x_1, x_2, x_3] \\ x_1 & f[x_1] & f[x_1, x_2] & f[x_1, x_2, x_3] & \\ x_2 & f[x_2] & f[x_2, x_3] & & \\ x_3 & f[x_3] & & & \end{array}$$

Zauważmy, że wartości w pierwszym wierszu są szukanymi współczynnikami.

2.5. Interpolacja wielomianami Czebyszewa

2.5.1. Wielomiany Czebyszewa pierwszego rodzaju

Definicja 2.2 (Wielomiany Czebyszewa pierwszego rodzaju). *Wielomiany Czebyszewa pierwszego rodzaju $T_n(x)$ definiujemy rekurencyjnie:*

$$\begin{cases} T_0(x) = 1, T_1(x) = x, \\ T_{n+1}(x) = 2xT_n(x) - T_{n-1}(x) \quad \text{dla } n \geq 1. \end{cases}$$

Dla $x \in [-1, 1]$ wielomiany Czebyszewa można przedstawić w postaci

$$T_n(x) = \cos(n \arccos x) \quad \text{dla } n \geq 1.$$

Wielomian $T_n(x)$ dla $n \geq 1$ ma jednokrotne, rzeczywiste miejsca zerowe x_j^* leżące w przedziale $[-1, 1]$ i równe

$$x_j^* = \cos \frac{(2j+1)\pi}{2n} \quad \text{dla } j = 0, 1, \dots, n-1.$$

Wielomian $T_n(x)$ ma $n+1$ punktów ekstremalnych y_j w przedziale $[-1, 1]$, gdzie

$$y_j = \cos \frac{j\pi}{n} \quad \text{dla } j = 0, 1, \dots, n.$$

2.5.2. Błąd interpolacji

Jeśli węzłami x_i , $i = 0, \dots, n$, są zera wielomianu Czebyszewa T_{n+1} , to dla $|x| \leq 1$ mamy następujące oszacowanie błędu interpolacji

$$\max_{x \in [-1; 1]} |f(x) - p_n(x)| \leq \frac{1}{2^n(n+1)!} \max_{x \in [-1; 1]} |f^{(n+1)}(x)|.$$

2.6. Interpolacja funkcjami sklejanymi 3-go stopnia

2.6.1. Definicja funkcji sklejaney 3-go stopnia

Definicja 2.3. Niech dana będzie funkcja $f : [a, b] \rightarrow \mathbb{R}$ i zbiór węzłów $a = x_0 < x_1 < \dots < x_n = b$. Funkcją sklejaną 3-go stopnia dla funkcji f spełnia następujące warunki:

1. funkcja s jest wielomianem 3-go stopnia oznaczonym przez s_j na przedziale $[x_j, x_{j+1}]$ dla $j = 0, 1, \dots, n-1$;
2. $s_j(x_j) = f(x_j)$ i $s_j(x_{j+1}) = f(x_{j+1})$ dla $j = 0, 1, \dots, n-1$;
3. $s_j(x_{j+1}) = s_{j+1}(x_{j+1})$ dla $j = 0, 1, \dots, n-2$;
4. $s_j'(x_{j+1}) = s_{j+1}'(x_{j+1})$ dla $j = 0, 1, \dots, n-2$;
5. $s_j''(x_{j+1}) = s_{j+1}''(x_{j+1})$ dla $j = 0, 1, \dots, n-2$;
6. spełniony jest jeden z warunków brzegowych

$$\begin{aligned} s''(x_0) &= s''(x_n) = 0, \\ s'(x_0) &= f'(x_0) \text{ i } s'(x_n) = f'(x_n). \end{aligned}$$

2.6.2. Konstrukcja

Niech

$$s_j(x) = a_j + b_j(x - x_j) + c_j(x - x_j)^2 + d_j(x - x_j)^3$$

dla $j = 0, 1, \dots, n-1$. Dodatkowo wprowadzamy $h_j = x_{j+1} - x_j$ dla $j = 0, 1, \dots, n-1$. Współczynniki wielomianu s_j można wtedy obliczyć z następujących wzorów:

$$\begin{aligned} a_j &= f(x_j), \\ b_j &= \frac{1}{h_j}(a_{j+1} - a_j) - \frac{h_j}{3}(2c_j + c_{j+1}), \\ d_j &= \frac{1}{3h_j}(c_{j+1} - c_j), \end{aligned}$$

a c_j rozwiązując równanie macierzowe:

$$A\vec{x} = \vec{b},$$

gdzie macierz A

$$A = \begin{bmatrix} 1 & 0 & 0 & 0 & \dots & 0 \\ h_0 & 2(h_0 + h_1) & h_1 & 0 & \dots & 0 \\ 0 & h_1 & 2(h_1 + h_2) & h_2 & \dots & 0 \\ \vdots & \vdots & \ddots & \ddots & \ddots & \vdots \\ 0 & 0 & \dots & h_{n-2} & 2(h_{n-2} + h_{n-1}) & h_{n-1} \\ 0 & 0 & \dots & 0 & 0 & 1 \end{bmatrix},$$

natomiast wektory $\vec{x}$ i $\vec{b}$

$$\vec{x} = \begin{bmatrix} c_0 \\ c_1 \\ \vdots \\ c_{n-1} \\ c_n \end{bmatrix}, \quad \vec{b} = \begin{bmatrix} 0 \\ \frac{3}{h_1}(a_2 - a_1) - \frac{3}{h_0}(a_1 - a_0) \\ \vdots \\ \frac{3}{h_{n-1}}(a_n - a_{n-1}) - \frac{3}{h_{n-2}}(a_{n-1} - a_{n-2}) \\ 0 \end{bmatrix}.$$

3. Aproksymacja metodą najmniejszych kwadratów

3.1. Definicja

[metody najmniejszych kwadratów]

Definicja 3.1. Niech $f \in L_w^2([a, b])$, czyli f jest funkcją na przedziale $[a, b]$ w przestrzeni z normą

$$\|f\|_{2,w} = \left(\int_a^b |f(x)|^2 w(x) dx \right)^{\frac{1}{2}},$$

gdzie $w(x) \geq 0$ nazywamy wagą. Problem aproksymacji średniokwadratowej definiujemy jako znalezienie $\bar{a}^* = (a_1^*, \dots, a_n^*)$, takie że

$$\|f - \Phi(\cdot; \bar{a}^*)\|_{2,w} = \min_{\bar{a}} \|f - \Phi(\cdot; \bar{a})\|_{2,w},$$

co można zapisać jako

$$\int_a^b |f(x) - \sum_{k=1}^n a_k^* \phi_k(x)|^2 w(x) dx = \min_{\bar{a}} \int_a^b |f(x) - \sum_{k=1}^n a_k \phi_k(x)|^2 w(x) dx.$$

3.2. Rozwiązanie

Warunek konieczny istnienia minimum przyjmuje postać

$$\frac{\partial}{\partial a_j} \int_a^b |f(x) - \sum_{k=1}^n a_k \phi_k(x)|^2 w(x) dx = 2 \sum_{k=1}^n \alpha_{k,j} a_k - 2\beta_j = 0,$$

gdzie $\alpha_{k,j} = \langle \phi_k, \phi_j \rangle_w$ oraz $\beta_j = \langle f, \phi_j \rangle_w$, gdzie $\langle f, g \rangle_w$ to iloczyn skalarny zdefiniowany jako $\langle f, g \rangle_w = \int_a^b f(x)g(x)w(x) dx$.

W postaci macierzowej powyższy układ równań przyjmuje postać

$$\begin{bmatrix} \alpha_{1,1} & \dots & \alpha_{1,n} \\ \vdots & \ddots & \vdots \\ \alpha_{n,1} & \dots & \alpha_{n,n} \end{bmatrix} \begin{bmatrix} a_1 \\ \vdots \\ a_n \end{bmatrix} = \begin{bmatrix} \beta_1 \\ \vdots \\ \beta_n \end{bmatrix}$$

Rozwiązując powyższy układ otrzymujemy optymalny wektor współczynników $\bar{a}^* = \bar{a}$.

3.3. Ortogonalizacja Grama-Schmidta

Niech dany będzie układ wektorów $\{\phi_1(x), \dots, \phi_n(x)\}$. Wówczas proces ortogonalizacji Grama-Schmidta przebiega następująco:

$$\begin{aligned} \psi_1 &= \phi_1, \\ \psi_2 &= \phi_2 - \frac{\langle \phi_2, \psi_1 \rangle}{\langle \psi_1, \psi_1 \rangle} \psi_1, \\ \psi_3 &= \phi_3 - \frac{\langle \phi_3, \psi_1 \rangle}{\langle \psi_1, \psi_1 \rangle} \psi_1 - \frac{\langle \phi_3, \psi_2 \rangle}{\langle \psi_2, \psi_2 \rangle} \psi_2, \\ &\vdots \\ \psi_n &= \phi_n - \sum_{k=1}^{n-1} \frac{\langle \phi_n, \psi_k \rangle}{\langle \psi_k, \psi_k \rangle} \psi_k. \end{aligned}$$

Otrzymany zbiór $\{\psi_1, \psi_2, \dots, \psi_n\}$ jest zbiorem wektorów ortogonalnych.

Aby zbudować w ten sposób zbiór ortonormalny, każdy wektor należy podzielić przez jego normę:

$$\psi_k = \frac{\psi_k}{\|\psi_k\|}$$

dla $k = 1, 2, \dots, n$.

3.4. W bazie ortonormalnej

Dla bazy ortonormalnej $\{\psi_1(x), \psi_2(x), \dots, \psi_n(x)\}$

$$\frac{\partial}{\partial a_j} \int_a^b |f(x) - \sum_{k=1}^n a_k \psi_k(x)|^2 w(x) dx = 2a_j - 2\beta_j = 0.$$

W postaci macierzowej powyższy układ równań przyjmuje postać

$$\begin{bmatrix} 1 & \dots & 0 \\ \vdots & \ddots & \vdots \\ 0 & \dots & 1 \end{bmatrix} \begin{bmatrix} a_1 \\ \vdots \\ a_n \end{bmatrix} = \begin{bmatrix} \beta_1 \\ \vdots \\ \beta_n \end{bmatrix}.$$

3.5. Wielomiany Legendre’a

Dla bazy wielomianów o współczynnikach rzeczywistych $\{1, x, x^2, \dots\}$ iloczyn skalarny można zdefiniować jako

$$\langle f, g \rangle = \int_{-1}^1 f(x)g(x) dx.$$

Przeprowadzając proces ortogonalizacji Gramma-Schmidta dostaniemy wielomiany Legendre’a dane wzorem

$$L_j(x) = \frac{1}{2^j j!} \frac{d^j}{dx^j} (x^2 - 1)^j$$

dla $j = 0, 1, \dots$

3.6. Aproksymacja dyskretna

Zakładamy, że wartości funkcji $f : [a, b] \rightarrow \mathbb{R}$ są znane na danym zbiorze m punktów $a \leq x_1 < x_2 < \dots < x_m \leq b$. Określamy normę

$$\|f\|_{w,p} = \left(\sum_{j=1}^m |f(x_j)|^p w_j \right)^{\frac{1}{p}},$$

gdzie $w_j \geq 0$ dla $j = 1, \dots, m$ są wagami. Zadanie aproksymacji dyskretniej formułujemy w następujący sposób: Znaleźć $\bar{a}^*$ takie, że

$$\|f - \Phi(\cdot; \bar{a}^*)\|_{w,p} = \min_{\bar{a}} \left(\sum_{j=1}^m \|f(x_j) - \Phi(x_j; \bar{a})\|^p w_j \right)^{\frac{1}{p}}$$

4. Przybliżone całkowanie

4.1. Ogólny wzór

Definicja 4.1 (Kwadratura). Niech $f \in C((a, b))$. Ogólny wzór określający kwadraturę ma postać

$$S(f) = \sum_{i=1}^n f(x_i) w_i,$$

gdzie $a = x_0 < x_1 < \dots < x_n = b$ są węzłami kwadratury, a wartości $w_0, w_1, \dots, w_n$ są wagami kwadratury.

4.2. Kwadratura Newtona-Cotesa

4.2.1. Wzór

Węzły równo rozłożone otrzymujemy w wyniku równomiernego podziału odcinka $[a, b]$, tzn. $x_0 = a, x_i = a + ih, h = \frac{b-a}{n}$. Wagi kwadratury Newtona-Cotes’a dane są wzorem

$$w_i = \int_a^b l_i(x) dx$$

gdzie $l_i(x)$ jest wielomianem Lagrange’a (patrz rozdział 2.3.).

4.2.2. Oszacowanie błędu

Zdefiniujmy $E(f)$ jako błąd kwadratury. Dla kwadratury Newtona-Cotesa:

$$E(f) \leq \frac{b-a}{(n+1)!} \max_{x \in (a,b)} |f^{(n+1)}(x)| \max_{x \in (a,b)} \prod_{i=0}^n (x-x_i).$$

4.3. Kwaratura trapezu

4.3.1. Wzór

Węzły zadane jako $x_0 = a, x_1 = b, h = x_1 - x_0$. Wzór kwadratury

$$S(f) = \frac{h}{2}(f(a) + f(b)),$$

czyli wagi $w_0 = w_1 = \frac{h}{2}$.

4.3.2. Oszacowanie błędu

Zdefiniujmy $E(f)$ jako błąd kwadratury. Dla kwadratury trapezu:

$$E(f) \leq \frac{1}{12} h^3 \max_{x \in (a,b)} |f''(x)|.$$

4.4. Kwadratura Simpsona

4.4.1. Wzór

Węzły zadane jako $x_0 = a, x_1 = \frac{a+b}{2}, x_2 = b, h = x_1 - x_0 = x_2 - x_1$. Wzór kwadratury

$$S(f) = \frac{h}{3} \left(f(a) + 4f\left(\frac{a+b}{2}\right) + f(b) \right),$$

czyli wagi $w_0 = w_2 = \frac{h}{3}$ i $w_1 = \frac{4h}{3}$.

4.4.2. Oszacowanie błędu

Zdefiniujmy $E(f)$ jako błąd kwadratury. Dla kwadratury Simpsona:

$$E(f) \leq \frac{1}{90} h^5 \max_{x \in (a,b)} |f^{(4)}(x)|.$$

4.5. Kwadratury złożone

4.5.1. Wzór ogólny

Dokonyjemy równomiernego podziału odcinka $[a, b]$, tak że

$$a = c_0 < c_1 < \dots < c_N = b.$$

Ogólny wzór ma postać

$$S(f) = \sum_{j=0}^{N-1} \left(\sum_{i=1}^n f(x_i) w_i \right).$$

4.5.2. Oszacowanie błędu

Zdefiniujmy $E(f)$ jako błąd kwadratury. Ogólnie dla kwadratury złożonej:

$$E(f) \leq C(f) \frac{b-a}{n} h^{r-1},$$

gdzie $C(f)$ jest stałą zależną tylko od funkcji f (związaną z kwadraturą prostą), $h = \frac{b-a}{nN}$, gdzie $n+1$ to liczba węzłów kwadratury prostej, a N liczba podprzedziałów odcinka $[a, b]$, natomiast r to rząd zbieżności danej kwadratury prostej.

4.5.3. Wzory

Kwadratura złożona prostokąta:

$$S(f) = \sum_{j=0}^{N-1} f(c_j)h \quad \text{lub} \quad S(f) = \sum_{j=0}^{N-1} f\left(\frac{c_j + c_{j+1}}{2}\right)h \quad \text{lub} \quad S(f) = \sum_{j=0}^{N-1} f(c_{j+1})h.$$

Kwadratura złożona trapezu:

$$S(f) = \frac{h}{2} \sum_{j=0}^{N-1} (f(c_j) + f(c_{j+1})) \quad \text{lub} \quad S(f) = h \sum_{j=0}^{N-1} f(c_j) - \frac{h}{2}(f(c_0) + f(c_N)).$$

Kwadratura złożona Simpsona:

$$S(f) = \frac{h}{3} \sum_{j=0}^{N-1} \left(f(c_j) + 4f(c_{j+\frac{1}{2}}) + f(c_{j+1}) \right).$$

4.5.4. Ekstrapolacja Richardsona

Ekstrapolacja Richardsona to metoda poprawiania dokładności wyników otrzymanych przez zastosowanie kwadratur złożonych.

Dla danej funkcji f dalej będziemy oznaczać kwadraturę $S(h) := S(f; h)$ jako funkcję parametru h . Nowa kwadratura ma postać

$$T(h) = \frac{1}{3} \left(4S\left(\frac{h}{2}\right) - S(h) \right).$$

4.5.5. Oszacowanie błędu ekstrapolacji prostej Richardsona

Zdefiniujmy $E(f)$ jako błąd ekstrapolacji Richardsona. Wtedy

$$E(f) \leq Ch^3.$$

5. Przybliżone rozwiązywanie równań różniczkowych

5.1. Przybliżone rozwiązywanie równań różniczkowych pierwszego rzędu

5.1.1. Twierdzenie Picarda-Lindelöfa

Twierdzenie 5.1 (Picarda-Lindelöfa). *Niech $f : P \rightarrow R$ będzie funkcją spełniającą na prostokącie $P := [x_0 - \delta, x_0 + \delta] \times [y_0 - \epsilon, y_0 + \epsilon]$, gdzie $\delta > 0, \epsilon > 0$, warunek Lipschitza względem y , tzn., istnieje stała $L > 0$ taka, że*

$$|f(x, y_1) - f(x, y_2)| \leq L|y_1 - y_2|$$

dla wszystkich $x \in [x_0 - \delta, x_0 + \delta]$ i wszystkich $y_1, y_2 \in [y_0 - \epsilon, y_0 + \epsilon]$. Wówczas istnieje dokładnie jedno rozwiązanie $y : [x_0 - \eta, x_0 + \eta] \rightarrow \mathbb{R}$ zagadnienia początkowego

$$\begin{cases} y'(x) = f(x, y(x)), & x \in (a, b), \\ y(x_0) = y_0, \end{cases}$$

gdzie $f : [a, b] \times \mathbb{R} \rightarrow \mathbb{R}$, $\eta = \min\{\delta, \frac{\epsilon}{M}\}$, $M = \sup\{|f(x, y)| : (x, y) \in P\}$.

5.1.2. Metoda Eulera

Metoda Eulera polega na konstrukcji rozwiązań przybliżonych na podstawie zależności:

1. Metoda Eulera jawna (w przód): $y_{n+1} = y_n + hf(x_n, y_n)$,
2. Metoda Eulera niejawna (w tył): $y_{n+1} = y_n + hf(x_{n+1}, y_{n+1})$,

gdzie y_0 jest dane.

Dla $n = 0, 1, \dots, N$, wprowadzamy definicję błędu $e_n := y(x_n) - y_n$. Błąd metody jawnej Eulera szacujemy jako:

$$|e_{n+1}| \leq \frac{M}{L} (e^{(b-a)L} - 1) h,$$

gdzie stała $M > 0$ spełnia warunek $M \geq \frac{O(h^2)}{h^2}$, a stała L wynika z warunku Lipschitza (patrz rozdział 5.1.1.).

Uwaga Metoda jawna nie zawsze jest stabilna. Przykładowo dla zagadnienia:

$$\begin{cases} y'(x) = -ky(x), & x > 0, \\ y(0) = 1, \end{cases}$$

gdzie $k > 0$, rozwiązanie jest stabilne o ile $kh < 1$.

Uwaga Metoda niejawna jest absolutnie stabilna.

5.1.3. Metoda Rungego-Kutty

Schemat Rungego-Kutty rzędu drugiego ma postać

$$\begin{cases} k_1 = f(x_n, y_n)h, \\ k_2 = f(x_n + h, y_n + k_1)h, \\ y_{n+1} = y_n + \frac{1}{2}(k_1 + k_2). \end{cases}$$

W podobny sposób konstruujemy metodę Rungego-Kutty rzędu czwartego

$$\begin{cases} k_1 = f(x_n, y_n)h, \\ k_2 = f(x_n + \frac{1}{2}h, y_n + \frac{1}{2}k_1)h, \\ k_3 = f(x_n + \frac{1}{2}h, y_n + \frac{1}{2}k_2)h, \\ k_4 = f(x_n + h, y_n + k_3)h, \\ y_{n+1} = y_n + \frac{1}{6}(k_1 + 2k_2 + 2k_3 + k_4). \end{cases}$$

5.2. Przybliżone rozwiązywanie równań różniczkowych drugiego rzędu

5.2.1. Metoda różnic skończonych

Rozważmy zagadnienie brzegowe dla równania różniczkowego drugiego rzędu

$$\begin{cases} -y'' + q(x)y = g(x), & x \in (a, b), \\ y(a) = \alpha, \\ y(b) = \beta, \end{cases}$$

gdzie $q(x) \in C([a, b])$, $q(x) \geq 0$.

Przybliżone rozwiązanie można otrzymać z równania macierzowego

$$\begin{bmatrix} 2 + q_1 h^2 & -1 & 0 & \dots & 0 & 0 \\ -1 & 2 + q_2 h^2 & -1 & \dots & 0 & 0 \\ \vdots & \vdots & \ddots & \ddots & \ddots & \vdots \\ 0 & 0 & 0 & \dots & -1 & 2 + q_{N-1} h^2 \end{bmatrix} \begin{bmatrix} y_0 \\ y_1 \\ \vdots \\ y_N \end{bmatrix} = \begin{bmatrix} g_1 h^2 \\ g_2 h^2 \\ \vdots \\ g_N h^2 \end{bmatrix}.$$

Oszacowanie błędu przy założeniu $y \in C^4([a, b])$ to

$$|y(x_i) - y_i| \leq \frac{Mh^2}{24}(x_i - a)(x_i - b).$$

Do rozwiązywania równań różnicowych można wykrozystać metodę przeganiania. W ogólnym schemacie rozważa się układ równań

$$\begin{cases} a_i y_{i-1} + b_i y_i + c_i y_{i+1} = f_i, \\ y_0 = \alpha, \\ y_N = \beta. \end{cases}$$

Na początku konstruujemy ciągi

$$L_1 = \frac{-c_1}{b_1}, K_1 = \frac{f_1 - a_1 \alpha}{b_1},$$

$$L_{i+1} = \frac{-c_{i+1}}{a_{i+1} L_i + b_{i+1}}, K_{i+1} = \frac{f_{i+1} - a_{i+1} K_i}{a_{i+1} L_i + b_{i+1}}, i = 1, 2, \dots, N-2$$

Dalej idziemy od końca

$$\begin{aligned} y_N &= \beta, \\ y_{N-1} &= L_{N-1} y_N + K_{N-1}, \\ &\vdots \\ y_i &= L_i y_{i+1} + K_i, \\ &\vdots \\ y_1 &= L_1 y_2 + K_1. \end{aligned}$$

5.2.2. Metoda elementów skończonych (Ritza-Galerkina)

Rozważamy zagadnienie brzegowe dla równania różniczkowego drugiego rzędu postaci

$$\begin{cases} -(p(x)y'(x))' + q(x)y(x) = f(x), & x \in (a, b), \\ y(a) = y(b) = 0, \end{cases}$$

gdzie $p, q, f : [a, b] \rightarrow \mathbb{R}$ są danymi funkcjami.

Uwaga Ogólny warunek brzegowy $y(a) = \alpha, y(b) = \beta$ można łatwo zmienić na jednorodny, wprowadzając nową funkcję

$$\bar{y}(x) = y(x) - \frac{\beta - \alpha}{b - a}(x - a) - \alpha,$$

która spełnia zagadnienie brzegowe z nieco zmienioną prawą stroną równania.

Przybliżone rozwiązanie $y_h(x)$ zadane jest wzorem

$$y_h(x) = \sum_{i=1}^{N-1} y_i \phi_i(x),$$

gdzie funkcje $\phi_i(x)$ mają postać

$$\phi_i(x) = \begin{cases} 0 & \text{dla } x \notin (x_{i-1}, x_{i+1}), \\ 1 - \frac{|x - x_i|}{h} & \text{dla } x \in (x_{i-1}, x_{i+1}), \end{cases}$$

natomiast y_i wyznacza się z równania macierzowego $A\vec{y} = \vec{f}$, gdzie

$$\begin{aligned} a_{ij} &= \int_a^b p(x) \phi_i'(x) \phi_j'(x) dx + \int_a^b q(x) \phi_i(x) \phi_j(x) dx, \\ f_j &= \int_a^b f(x) \phi_j(x) dx. \end{aligned}$$

Dla stałych współczynników p i q :

$$a_{ij} = \begin{cases} \frac{2p}{h} + \frac{4qh}{6} & \text{dla } j = i, \\ -\frac{p}{h} + \frac{qh}{6} & \text{dla } j \in i-1, i+1, \\ 0 & \text{dla } j \notin i-1, i, i+1. \end{cases}$$

Dla zmiennych współczynników p i q :

1. $j = i$

$$\begin{aligned} a_{ij} &= \frac{1}{h^2} \int_{x_{i-1}}^{x_{i+1}} p(x) dx + \int_{x_{i-1}}^{x_i} q(x) \left(1 + \frac{x - x_i}{h}\right)^2 dx \\ &\quad + \int_{x_i}^{x_{i+1}} q(x) \left(1 - \frac{x - x_i}{h}\right)^2 dx, \end{aligned}$$

2. $j = i + 1$

$$\begin{aligned} a_{ij} &= -\frac{1}{h^2} \int_{x_i}^{x_{i+1}} p(x) dx \\ &\quad + \int_{x_i}^{x_{i+1}} q(x) \left(1 - \frac{x - x_i}{h}\right) \left(1 + \frac{x - x_{i+1}}{h}\right) dx, \end{aligned}$$

3. $j = i - 1$

$$a_{ij} = -\frac{1}{h^2} \int_{x_{i-1}}^{x_i} p(x) dx + \int_{x_{i-1}}^{x_i} q(x) \left(1 + \frac{x - x_i}{h}\right) \left(1 - \frac{x - x_{i-1}}{h}\right) dx.$$

5.3. Przybliżone rozwiązywanie równania ciepła

5.3.1. Metoda różnic skończonych

Rozważamy jednowymiarowe równanie ciepła (dyfuzji)

$$\frac{\partial u}{\partial t}(x, t) = c \frac{\partial^2 u}{\partial x^2}(x, t)$$

określone dla $0 < x < L$, $0 < t < T$. Ponadto zakładamy, że spełnione są warunki brzegowe

$$u(0, t) = \alpha, \quad u(L, t) = \beta$$

dla $0 < t < T$ oraz warunek początkowy

$$u(x, 0) = f(x)$$

dla $0 < x < L$, gdzie f jest daną funkcją rzeczywistą. Stała $c > 0$ nazywa się współczynnikiem przewodzenia ciepła (dyfuzji).

W celu konstrukcji przybliżonego rozwiązania zagadnienia początkowo-brzegowego, w pierwszym kroku dokonujemy równomiernego podziału przedziałów $[0, L]$ i $[0, T]$:

$$0 = x_0 < x_1 < \dots < x_n = L, \quad h = x_{i+1} - x_i, \\ 0 = t_0 < t_1 < \dots < t_m = T, \quad \Delta t = t_{k+1} - t_k.$$

Wprowadźmy oznaczenie $u_i^k \approx u(x_i, t_k)$, gdzie u jest rozwiązaniem zagadnienia początkowo-brzegowego dla równania ciepła. Dodatkowo definiujemy wektor $\vec{u}^k = (u_1^k, u_2^k, \dots, u_{n-1}^k)^T$.

Schemat jawny zadany jest równaniem macierzowym

$$\vec{u}^{k+1} = A \vec{u}^k, \\ A = \begin{bmatrix} 1 - 2\lambda & \lambda & 0 & \dots & 0 & 0 \\ \lambda & 1 - 2\lambda & 0\lambda & \dots & 0 & 0 \\ \vdots & \vdots & \ddots & \ddots & \ddots & \vdots \\ 0 & 0 & 0 & \dots & \lambda & 1 - 2\lambda \end{bmatrix}, \quad \lambda = \frac{c\Delta t}{h^2}.$$

Uwaga Aby metoda jawna była stabilna, musi być spełniony warunek Couranta-Friedrichsa-Lewy'ego

$$\lambda < \frac{1}{2}.$$

Schemat niejawny zadany jest równaniem macierzowym

$$B \vec{u}^k = \vec{u}^{k-1},$$

$$B = \begin{bmatrix} 1+2\lambda & -\lambda & 0 & \dots & 0 & 0 \\ -\lambda & 1+2\lambda & 0 & -\lambda & \dots & 0 \\ \vdots & \vdots & \ddots & \ddots & \ddots & \vdots \\ 0 & 0 & 0 & \dots & -\lambda & 1+2\lambda \end{bmatrix}, \quad \lambda = \frac{c\Delta t}{h^2}.$$

Schemat Cranka-Nicolsona otrzymujemy w wyniku uśrednienia schematu jawnego i niejawnego. Zadany jest równaniem macierzowym

$$A\vec{u}^k = B\vec{u}^{k-1}.$$

6. Iteracyjne rozwiązywanie układów równań algebraicznych

Spis treści

1. Iteracyjne rozwiązywanie równań nieliniowych	1
1.1. Metoda bisekcji	1
1.1.1. Zasada kontrakcji Banacha	1
1.1.2. Twierdzenie Darboux	1
1.1.3. Algorytm	1
1.1.4. Twierdzenie o zbieżności	1
1.2. Metoda Newtona	2
1.2.1. Algorytm	2
1.2.2. Twierdzenie o lokalnej zbieżności	2
1.3. Metoda siecznych	2
1.3.1. Twierdzenie o lokalnej zbieżności	3
2. Interpolacja za pomocą wielomianów i funkcji sklepanych	3
2.1. Powiązane twierdzenia	3
2.1.1. Twierdzenie o istnieniu i jednoznaczności wielomianu interpolacyjnego	3
2.1.2. Twierdzenie Rolle'a	3
2.1.3. Twierdzenie o błędzie interpolacji	3
2.2. Interpolacja wielomianami Vandermonde'a	3
2.3. Interpolacja wielomianami Lagrange'a	4
2.4. Wzór interpolacyjny Newtona	4
2.4.1. Wzór interpolacyjny	4
2.4.2. Tablica trójkątna	4
2.5. Interpolacja wielomianami Czebyszewa	4
2.5.1. Wielomiany Czebyszewa pierwszego rodzaju	4
2.5.2. Błąd interpolacji	5
2.6. Interpolacja funkcjami sklepanymi 3-go stopnia	5
2.6.1. Definicja funkcji sklepanej 3-go stopnia	5
2.6.2. Konstrukcja	5
3. Aproksymacja metodą najmniejszych kwadratów	6
3.1. Definicja	6
3.2. Rozwiązanie	6
3.3. Ortogonalizacja Grama-Schmidta	7
3.4. W bazie ortonormalnej	7

3.5.	Wielomiany Legendre’a	8
3.6.	Aproksymacja dyskretna	8
4.	Przybliżone całkowanie	8
4.1.	Ogólny wzór	8
4.2.	Kwadratura Newtona-Cotesa	8
4.2.1.	Wzór	8
4.2.2.	Oszacowanie błędu	9
4.3.	Kwadratura trapezu	9
4.3.1.	Wzór	9
4.3.2.	Oszacowanie błędu	9
4.4.	Kwadratura Simpsona	9
4.4.1.	Wzór	9
4.4.2.	Oszacowanie błędu	9
4.5.	Kwadratury złożone	9
4.5.1.	Wzór ogólny	9
4.5.2.	Oszacowanie błędu	10
4.5.3.	Wzory	10
4.5.4.	Ekstrapolacja Richardsona	10
4.5.5.	Oszacowanie błędu ekstrapolacji prostej Richardsona . . .	10
5.	Przybliżone rozwiązywanie równań różniczkowych	10
5.1.	Przybliżone rozwiązywanie równań różniczkowych pierwszego rzędu	10
5.1.1.	Twierdzenie Picarda-Lindelöfa	10
5.1.2.	Metoda Eulera	11
5.1.3.	Metoda Rungego-Kutty	11
5.2.	Przybliżone rozwiązywanie równań różniczkowych drugiego rzędu .	12
5.2.1.	Metoda różnic skończonych	12
5.2.2.	Metoda elementów skończonych (Ritza-Galerkina)	13
5.3.	Przybliżone rozwiązywanie równania ciepła	14
5.3.1.	Metoda różnic skończonych	14
6.	Iteracyjne rozwiązywanie układów równań algebraicznych . . .	15